

Digitale en analoge boeken: bondgenoten of vijanden?

Is digitalisering van boeken een last of een zegen? En welke rol dient Google Books hierin te spelen? Dat was in het kort het thema van de vierde Leerstoel Boek.be op 18 maart in Antwerpen. Een pittig onderwerp voor een publiek van zowel uitgeverij als academici, die doorgaans lijnrecht tegenover elkaar staan wanneer het over digitalisering gaat. Gastspreker was Robert Darnton, hoogleraar bij Harvard University, directeur van de hieraan verbonden University Library en grondlegger van het Gutenberg e-Project.

Analoog en digitaal vullen elkaar aan

Darnton stelt dat het analoge boek en het e-boek vaak onterecht gepresenteerd worden als twee uitersten. Analoge boeken en e-boeken ondermijnen elkaars positie niet, maar vullen elkaar aan. In de geschiedenis zie je dat verschillende verschijningsvormen van het boek lange tijd naast elkaar bestonden. Ook na de uitvinding van de boekdrukkunst werden nog regelmatig schrijvers ingehuurd voor het vermenigvuldigen van boeken. Bij oplagen van minder dan honderd was het simpelweg goedkoper het werk over te laten schrijven dan het te laten drukken. Gezien de lange periode dat het boek al bestaat, en zeker nu het aantal gedrukte boeken nog ieder jaar stijgt, verwacht Darnton niet dat het analoge boek heel snel zal verdwijnen: 'Een boek blijft een boek.'

Er zijn wel nieuwe toepassingen denkbaar. Waarschijnlijk zal printing-on-demand een hoge vlucht nemen. Een voorbeeld hiervan bestaat al in de vorm van de Espresso Book Machine. Mensen zijn toch erg gehecht aan de verschijningsvorm van het boek, ondanks apparaten als de iPad en de Kindle e-reader. Uitgevers hebben het meeste kans op succes als zij zich flexibel opstellen en zich richten op uitbreiding van de markt in plaats

van die te beperken door bindende clauses op te leggen aan auteurs.

Naar een nieuw model

Zorgwekkend vindt Darnton de stijging in de prijzen van abonnementen voor wetenschappelijke tijdschriften. Waar een abonnement in 1986 nog gemiddeld \$154 kostte, was dat in 2009 \$2000, terwijl hoogleraren vaak gratis input voor het tijdschrift leveren. Bij bibliotheken komt hierdoor het aanschaffen van ander materiaal dan tijdschriften onder druk te staan. Bij het vaststellen van de bijdragen aan deze tijdschriften valt de keuze vaak op gerenommeerde onderzoekers, waardoor jonge onderzoekers weinig kansen krijgen om te publiceren.

Alleen de onderzoekers en de universiteiten zelf kunnen aan deze situatie iets veranderen, aldus Darnton. Als zij er vaker voor kiezen om in een Open Access online tijdschrift te publiceren, wordt deze negatieve spiraal doorbroken. Dit vereist echter een radicale ommezwaai in het wetenschappelijk denken over publiceren. Bij Harvard is hiermee al een begin gemaakt: hoogleraren deponeren hun onderzoeksdata en publicaties in een Open Access repository, genaamd DASH – Digital Access to Scholarship at Harvard.

Google versus instellingen

Momenteel loopt er in de Verenigde Staten een rechtszaak tussen Google en uitgeverijen en auteurs over de rechten van door Google gedigitaliseerde werken, het *Google Books Settlement*. Google wil de rechten van

zogenaamde *orphan books*, boeken zonder aanwijsbare rechthebbende, verwerven wanneer het bedrijf het werk digitaliseert. Darnton hoopt dat dit geen doorgang zal vinden. Google streeft als commercieel bedrijf naar het maken van winst – niet naar het behoud en de verspreiding van cultureel erfgoed dat voor de universiteitsbibliotheken bovenaan staat. Hierom ook vindt Darnton het een slecht idee om Google digitalisering te laten coördineren en in eigen hand te laten houden.

Daarentegen juicht hij samenwerkingsverbanden tussen bibliotheken toe, zoals het project Europeana van o.a. het Nationaal Archief en Digitaal Erfgoed Nederland. Google kan binnen deze samenwerkingsverbanden wel uitvoerende taken op zich nemen.

Marieke Polhout

Naschrift: Een week na de lezing werd bekend dat het Google Books Settlement verworpen is door een Amerikaanse rechter. Google krijgt dus niet automatisch de rechten van door haar gedigitaliseerde boeken.

© <http://history.fas.harvard.edu/people/faculty/darnton.php>
<http://dash.harvard.edu/> www.europeana.eu/portal/
www.ondemandbooks.com/

Lezen: Robert Darnton, *The Case For Books – Past, Present and Future*. New York, Public Affairs, 2009.

Gelezen

Marjan Grootveld, Jeff van Egmond, Brenda Sørensen (red.): *Data reviews, peer reviewed research data*. Den Haag, DANS, 2011. **DANS studies in digital archiving 5**; ISBN 978-94-90531-05-8

Het reviewen van data was een lang gekoesterde wens van DANS, die manifest werd na gesprekken met SURFfoundation over datakwaliteit. Zoals de kwaliteitsbewaking van wetenschappelijke publicaties plaats vindt door *peer review*, zo zouden ook datasets gereviewd kunnen worden. Reviews kunnen ook aanleiding geven tot verdere discussie over datasets, en zo bijdragen aan de vorming van communities van onderzoekers rond datacollecties. Natuurlijk zal het reviewen van data anders gaan dan dat van boeken of artikelen. Ook het online karakter zal de wijze van reviewen van datasets beïnvloeden. Dataset-reviews zullen meer lijken op gebruikers-reviews van producten zoals digitale camera's of van hotels. Eind 2010 is een verkennend onderzoek uitgevoerd onder een aantal afnemers van datasets uit DANS EASY, aan wie werd gevraagd om een gedownloade dataset te beoordelen. Dit rapport beschrijft de opzet van de pilot, de uitkomsten en aanbevelingen, waarvan de voornaamste is om een continue

vorm van data reviewing door afnemers in te voeren.

www.dans.knaw.nl/content/publicaties

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, *Universiteiten en onderzoeksinstellingen in Nederland 2011*. Den Haag, SDU Uitgevers, 2011; ISBN 978-90-12-57102-9

Zoekt u de weg in wetenschappelijk onderwijs of onderzoek? Dan vindt u met deze gids eenvoudig de juiste persoon of instelling met alle relevante contactgegevens met behulp van de uitgebreide persoons- en zaakregisters. De gegevens voor de gids zijn ontleend aan de Nederlandse Onderzoek Databank (NOD) en zijn eveneens terug te vinden in de wetenschapportal NARCIS.

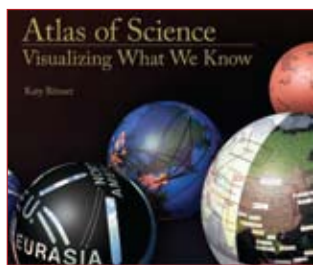
De nieuwe publicatie bestaat uit twee delen. Het eerste deel verstrekt per Nederlandse universiteit informatie over circa acht duizend hoogleraren, bijzonder hoogleraren en universitaire hoofddocenten. Het tweede deel bevat 497 beschrijvingen van onderzoeksinstellingen.

www.dans.knaw.nl/content/publicaties

Katy Börner: *Atlas of science; Visualizing what we know*. Cambridge-Ma USA, MIT Press, 2010; ISBN 978 0 262 01445 8

Cartographic maps have guided our explorations for centuries, allowing us to

navigate the world. Science maps have the potential to guide our search for knowledge in the same way, helping us navigate, understand, and communicate the dynamic and changing structure of science and technology. Allowing us to visualize scientific results, science maps help us make sense of the avalanche of data generated by scientific research today. Atlas of Science, features more than thirty full-page science maps, fifty data charts, a timeline of science-mapping milestones, and 500 colour images; it serves as a sumptuous visual index to the evolution of modern science and as an introduction to 'the science of science' – charting the trajectory from scientific concept to published results. Not even the most brilliant minds can keep up with today's deluge of scientific results. Science maps show us the landscape of what we know. (See also page 3) <http://mitpress.mit.edu/catalog>

Column

Martijn de Groot

Datasabbatical

Twee druk bezette types proberen al maanden een eetafspraak te maken, maar het lukt niet omdat ze elkaar steeds niet kunnen bereiken. Als ze elkaar onverwacht tegen komen zonder agenda bij de hand, besluiten ze het er niet bij te laten zitten: 'Ik vraag mijn antwoordapparaat om jouw antwoordapparaat te bellen en dan lossen ze het samen maar op!'. Het is een oude grap, uit de tijd zonder mobiele telefoon, email, sms, ping, yammer of twitter. De antwoordapparaten hadden dus geen keus – ze moesten er met elkaar wel uitkomen. Wij weten natuurlijk dat dat niet is gebeurd. Zij waren immers niet de afspraakmakende partijen; ze representeerden die alleen. Zonder tussenkomst van de echte mensen zou dat etentje er nooit komen.

Waarom schrijf ik nu, dertig jaar later, dat verhaal weer op? We leven in een tijd waarin je een eetafspraak simpelweg in de e-agenda van je disgenoot dumpst. Een kwartier van te voren sms je om de plek af te spreken, en op de afgesproken tijd en plaats laat je aan je netwerk weten waar je hebt ingecheckt, met coördinaten en al. Maar we leven ook in een tijd waarin steeds meer gegevens worden vastgelegd in de vorm van dataverzamelingen over van alles en nog wat, en daardoor moet ik steeds weer aan die antwoordapparaten denken. Die verzamelingen worden behouden, verzorgd, gecultiveerd en opengesteld. Ze worden bij elkaar gezet, gekoesterd en gekoppeld, en zo brengen ze nieuwe dataverzamelingen voort die op hun beurt weer met elkaar in contact kunnen worden gebracht terwijl wij er omheen dansen, juichend over de almaar groeiende onderzoekerspectieven.

Begrijp mij goed, ik dans van harte mee. Dat heb ik althans de laatste vijf jaar gedaan als hoofdredacteur van dit mooie datablad. Het lijkt me een voorrecht om onderzoeker te zijn in een tijd waarin zo veel empirisch materiaal klaar ligt om voor nieuw onderzoek te worden gebruikt. Maar toch.

Dataverzamelingen zijn niet de realiteit. Ze vormen een representatie daarvan. Van een déél daarvan. Misschien van een deel waarnaar we voor onze onderzoeksvraag net niet op zoek waren, maar dat er wel behoorlijk op lijkt en voor niks beschikbaar is. En misschien zijn ze een vertekende afspiegeling, of zelfs een slechte afspiegeling. Als we te lang blijven juichen terwijl zulke verzamelingen zich vermenigvuldigen, kunnen we nog veel verder van de realiteit af komen te staan.

Ik zou er wel voor zijn dat hard core datagebruikers regelmatig – bijvoorbeeld eens in de vijf jaar – verplicht werden zich een tijdje van de data af te keren en zich onder te dompelen in de echte werkelijkheid. Een soort datasabbatical. Enquêteerders in een supermarkt bijvoorbeeld, of oude – papieren – handschriften ontcijferen.

Zelf geef ik het goede voorbeeld. Ik heb dit datablad vijf jaar met plezier geleid, maar nu ga ik weer schrijven over alles wat er achter die data schuil gaat. Dat wordt verfrissend. Voor u en mij.

Martijn de Groot is zelfstandig communicatieadviseur en tekstschrijver.

COLOFON

e-data@research is het kwartaalblad in Nederland over data en onderzoek in de alfa- en gammawetenschappen. Het verschijnt onder auspiciën van CentERdata, CLARIN-NL, DANS, het Huygens ING, het Centraal Bureau voor de Statistiek, de Koninklijke Bibliotheek en de Vereniging voor Geschiedenis en Informatica. Toezending kosteloos aan relaties van de stakeholders en op verzoek aan studenten in de alfa- en gammarichtingen. Oplage: 9100.

e-data@research is online te raadplegen op www.edata.nl.

Uitgever: Stichting Uitgeverij *e-data@research*, Postbus 93067, 2509 AB Den Haag

Redactieadres: Postbus 93067, 2509 AB Den Haag; t (070)3446484

f (070)3494451 e edata@dans.knaw.nl

Redactie: Inge Angevaere, Eric Balster, Ronald van der Bie, Peter Boot, Martijn de Groot (hoofd/eindredacteur), Thijs Hermesen, Erica Renckens, Jetske van der Schaaf

Aan dit nummer werkten mee:

Arjan Hoogenaar, Edwin Klijn, Marieke Polhout, Douwe Zeldenrust, Joris van Zundert.

Redactiesecretariaat:

Lucas Pasteuning, Jetske van der Schaaf

Vormgeving en opmaak:

Ellen Bouma, Alkmaar

Productie: Amsterdam University Press

Druk: Ten Brink, Meppel

ISSN: 1872-0374